

Lubomíra Wilšinská

**STRET VÝCHODNEJ A ZÁPADNEJ TEOLÓGIE V DIELE
IMAGO VITAE MONASTICAE (CASSOVIAE, 1802)
OD JURAJA JOANNIKIJA BAZILOVIČA OSBM.
TEOLOGICKO-JAZYKOVÉ PRÍKLADY**

V prostredí učencov byzantskej cirkvi v historickej Mukačevskej eparchii slúžila latinčina ako ďalší jazyk, ktorý bol popri náučnej i krásnej literatúre potrebný pre vznik teologickej spisby inšpirovanej latinským (západným) učením.

**1. Latinský jazyk v písomných pamiatkach
byzantskej obradovej tradície**

Pozornosť, venovaná byzantsko-slovanským vzťahom vo všeobecnosti a kultúrnemu pôsobeniu Byzancie v slovanskom prostredí zvlášť, má už pomerne dlhú tradíciu.¹ V miestnom prostredí cirkvi byzantsko-slovanského obradu predstavovala latinčina významnú súčasť písomnej kultúry. V mnohých literárnych pamiatkach spätých s byzantsko-slovanským konfesiónalnym prostredím na Slovensku a v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny možno sledovať paralelné používanie latinského jazyka v oficiálnej i historiografickej spisbe. Dôkladné poznanie autentických prameňov a ich objektívna interpretácia dovoľuje vysvetliť kvalitu a intenzitu vzájomných vzťahov nielen v minulosti, ale aj v súčasnosti.²

K písomným pamiatkam byzantsko-slovanskej tradície pod Karpami patria predovšetkým rukopisné cyrilské i latinské texty a tiež písomnosti v ľudovom jazyku. Svedectvom o kontinuálnom vývine a formovaní byzantskej kultúry a tradície na Slovensku sú cyrilské písomné pramene.³ Latinčina aj ako jazyk vysokej literárnej tvorby v Uhorsku, mala dôležité postavenie aj v prostredí cirkvi byzantsko-slovanskej tradície. Uplatňovala sa aj v kontexte s cirkevnou slovančinou, ktorá bola predovšetkým jazykom liturgie i písomností; latinský jazyk bol úradným jazykom. Jeho používanie môžeme sledovať nielen v administratívno-právnej sfére, ale predovšetkým v písomnostiach historického a teologického rázu, v mnohých náučných a edukačných spisoch i v umeleckej literatúre.

Ak upriamime pozornosť na literárnu kultúru na Slovensku v 18. storočí, môžeme skonštatovať, že nie je dodnes preskúmaná do tej mie-

¹ Avenarius, *Byzantská kultúra*, 7.

² Zubko, „Skrutíniá,“ 3.

³ Žeňuch, Škoviera, *Pramene byzantskej tradície na Slovensku*, 8.

ry, aby sme o nej mohli mať ucelenejšiu predstavu. K málo prebádaným patrí aj okruh latinských pamiatok viažucich sa k byzantskej obradovej tradícii. Ide o veľmi zaujímavú oblasť, kde sa prelínanie dvoch kultúrnych okruhov prejavuje aj v používaní jazykov. Z pohľadu filológie sa v tejto súvislosti vynára otázka, prečo sa latinský jazyk používa v gréckokatolíckom prostredí, aké je jeho miesto a akú mal podobu.⁴ Akú úlohu zohrávala latinčina v tomto období v gréckokatolíckom prostredí?

Latinčina sa stala nielen bohoslužobným jazykom rímskej cirkvi, ale aj dominantným oficiálnym jazykom na území uhorského kráľovstva.⁵ Svoje široké uplatnenie však nadobudla aj v prostredí byzantsko-slovanského obradu. Ako sme uviedli vyššie, používanie latinčiny v rozličných sférach spoločenského i cirkevného života byzantskej cirkvi na Slovensku nie je dostatočne preskúmaným javom, a tak takmer neznámym. Hoci východné Slovensko patrí do jazykového, historického a kultúrneho priestoru slovanského Západu (*Slavia Latina*, resp. *Slavia Romana*), predsa sa v tomto regióne rozvinula byzantsko-slovanská bohoslužobná a literárna tradícia v cirkevnoslovanskom jazyku.⁶ Prelínanie historicko-kultúrnych oblastí výraznou mierou pôsobilo na rozvoj kultúry, literatúry a jazyka tohto priestoru.⁷ V súvislosti s byzantsko-slovanským kultúrnym okruhom je preto veľmi dôležité poukázať aj na používanie latinského jazyka.

2. Juraj Joannikij Bazilovič a asketický spis

Imago Vitae Monasticae (Cassoviae, 1802)

Uplatnenie latinského i cirkevnoslovanského jazyka v písomných pamiatkach v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí môžeme sledovať aj v literárnej tvorbe, ktorej autorom je známy Juraj Joannikij Bazilovič. Ako skutočný klasický vzdelanec napísal časť svojej rozsiahlej tvorby práve v latinskom jazyku. Mních, liturgista, dejepisec, publicista a apológéta J. Bazilovič bol literárne činný v mnohých oblastiach, osobitnú zmienku si zasluhuje jeho spisovateľská činnosť, ktorú môžeme rozdeliť do troch oblastí.⁸ Popri cirkevnoslovanských i latinských dielach liturgického a historiografického rázu vynikal aj asketickými spismi, ktorými formoval rehoľný klérus. Napriek tejto skutočnosti je táto oblasť jeho tvorby dosiaľ málo prebádaná.

Súčasť duchovného života Mukačevskej eparchie nepochybne vytvárali aj baziliánski mnísi svojím mníšskym životom v kláštoroch. Bazilovič ako protoigumen viedol v Mukačevskej eparchii v tom čase sedem kláš-

⁴ Lunterová, „Adversarii dicunt,“ 21.

⁵ Doruľa, *Slováci*, 25.

⁶ Žeňuch, *Medzi Východom a Západom*, 26.

⁷ Šoltés, „Historické poznámky,“ 374.

⁸ Laca, „250 rokov od vstupu,“ 44.

torov: v Mukačeve, vo Veľkom Bereznom a v Imstičeve na Zakarpatí na Ukrajine, v Krásnom Brode a Bukovej Hôrke na východnom Slovensku, v Máriapóči v Maďarsku a v Biksade v Rumunsku.⁹ Mníšsky život a jeho duchovnú úroveň v Mukačevskej eparchii v tom období možno sledovať z mnohých originálov a opisov mníšskych pravidiel a ustanovení, ako aj schematizmov z rokov 1809 – 1812.¹⁰ Práve pod Bazilovičovým vedením nastal v Mukačevskej eparchii duchovný rozmach baziliánskych mníchov. Ako protoigumen sa Bazilovič pochopiteľne zaujímal o duchovný život mníchov, ktorý chcel pozdvihnúť. Nebol však v tomto smere len teoretikom, ale prejavil sa aj ako reformátor mníšskych pravidiel. Po Bazilovičovej smrti začína úpadok mníšskej disciplíny baziliánov.¹¹

Za vrcholné dielo Bazilovičovej asketickej tvorby môžeme nepochybne považovať asketický spis *Imago vitae monasticae* (Obraz mníšskeho života). O tejto skutočnosti vypovedá nielen fakt, že toto dielo ako jediné vyšlo aj tlačou, ale usudzujeme to aj z hľadiska jeho kompozície, z diskutovaných tém i samotného obsahu. Predstavuje nielen syntézu hodnoty mníšskeho života a jeho zásad, ale v prvom rade jeho základnej myšlienky, ktorú autor prezentuje najmä prostredníctvom učenia cirkevných Otcov. Naskytá sa však otázka, prečo bolo dielo napísané práve po latinsky. Nazdávame sa, že dielo nemalo prvotne slúžiť pre praktický život baziliánskych mníchov, ako to bolo pri jeho mníšskych pravidlách, podľa ktorých mnísi viedli svoj každodenný život. Keďže má dielo z kompozičného hľadiska charakter príručky, malo tak za úlohu poučiť o jednotlivých prvkoch východného mníšstva v prostredí byzantskej cirkvi čo najviac latinsky vzdelaných ľudí, v tomto prípade duchovenstvo, administratívnoprávnu sféru i samotných mníchov, ktorí ovládali latinský jazyk.¹² Musíme brať do úvahy i skutočnosť, že v čase, keď Bazilovič literárne pôsobil a rozhodol sa napísať toto dielo, vychádzali všetky diela teologického charakteru práve v latinčine. V písomnej pamiatke sa odráža aj enormné množstvo filozoficky fundovaných spisov a z hľadiska žánru má apologetický charakter. Autor do svojho diela zaradil aj konkrétne apologetické spisy. Často cituje predovšetkým Tertuliánove spisy a práce sv. Atanáza. Azda chcel autor týmto spôsobom obhájiť východné mníšstvo a dostať ho k čo najširšiemu okruhu ľudí, nielen duchovenstva, a to bolo možné a, celkom prirodzené, prostredníctvom latinčiny. V Bazilovičovej literárnej tvorbe v oblasti asketiky tak našla svoje uplatnenie aj latinčina, aby sa stala prístupnejšou širšej verejnosti.

⁹ Lach, „Juraj Joannikij Bazilovič OSBM,“ 32.

¹⁰ Lach, „Predstavenie autora diela *Brevis Notitia*,“ 9.

¹¹ Lach, „Juraj Joannikij Bazilovič OSBM,“ 32.

¹² K tomu pozri u nás známe príručky o východnej mníšskej tradícii: Ventura, *Spiritualita*; Špidlík, *Mníštví*; Idem, *Spiritualita kresťanského východu*.

Písomná pamiatka spätá s byzantským obradovým kontextom v priestore pod Karpatmi sa pridržiava princípov novolatinskej písomnej kultúry. Ako sme už spomenuli, dielo *Imago vitae monasticae* vyšlo ako jediná knižne vydaná práca v Košiciach v roku 1802 zo známej rodinnej tlačiarne Ellingerovcov.¹³ Bazilovič predstavil v latinskom jazyku „obraz“ mníšskeho života na 182 stranách. Text rozdelil do štyroch hlavných častí, v práci však absentuje osobitný úvod a záver. Z ikonografického hľadiska je zaujímavé úvodné zobrazenie pred titulným listom, na ktorom je ukrižovaný mních, s názvom *Imago perfecti novitii O.S.B.M.* (Obraz dokonalého novica). O podobnom výjave sa zmieňuje aj Dionýz z Furny¹⁴ vo svojej známej ikonografickej príručke. Tento obraz je vyjadrením celej myšlienky nielen Bazilovičovho diela, ale i mníšskeho života vôbec. Je to vlastne akýsi obsah, resp. náplň mníšskeho života, z čoho pozostáva.¹⁵ Hneď za titulným listom nasleduje schválenie. Imprimatur na vydanie diela zo dňa 6. apríla 1802 pochádza od Michala Šťavnického, cenzora kníh a kanonika Mukačevskej eparchie v rokoch 1790 – 1819.¹⁶

Prvej časti predchádza obsah, v ktorom nájdeme opis jednotlivých kapitol. Je vytvorený prevažne vybranými úsekmi, resp. časťami viet priamo z textu diela. Už na prvý pohľad dielo pôsobí nevyváženým dojmom, nielen čo sa týka samotných častí, ale aj kapitol a paragrafov, ktoré niekedy tvoria dve vety a menej. Čitateľa tiež zaujme spôsob citovania, ktorý autor využíva. Bazilovič totiž uplatňuje viacero spôsobov citovania. Buď explicitne cituje jednotlivých autorov priamo v diele, alebo je autor uvedený v zátvorkách za danou myšlienkou. Častým spôsobom citovania sú marginálie, ktorých je takmer na každej strane hneď niekoľko. Tie je v mnohých prípadoch náročné identifikovať, keďže ich Bazilovič uvádza v skrátenej forme. Súčasťou marginálií či jednotlivých odkazov priamo v texte sú tiež biblické pasáže, niekedy len názvy konkrétnych diel, často aj neúplné. Početné sú referencie na ekumenické koncily i miestne cirkevné synody, ktorými Bazilovič podkladá svoje tvrdenia. V niektorých prípadoch tiež cituje ich konkrétne kánony. V jednom ohľade autor zachováva spôsob citovania, keď každú kapitolu či hlavnú myšlienku začína citátom sv. Bazila Veľkého. Po-

¹³ Tlačiareň založil v roku 1787 Ján Jozef Ellinger, prisťahovalec z Viedne. Vydával a tlačil najmä práce členov Malohontskej osvietenskej učenej spoločnosti a menšie práce J. Feješa. Neskôr tlačiareň po otcovi prevzal syn Štefan (1810-1845) a napokon Ján Ellinger. Za jeho pôsobenia tlačiareň upadala a napokon ju v roku 1876 predal J. F. Scharfovi. Ellingerovci počas celého pôsobenia vyhotovili okolo päťsto rozličných kníh. Tlačili tiež niekoľko časopisov, napr. kultúrno-literárny mesačník *Felsőmagyarországi Minerva* (1825-1836). Viac k tomu pozri Breza, *Tlačiarne na Slovensku*.

¹⁴ Mních kláštora na hore Athos v Grécku (okolo r. 1670 – po r. 1744). Je autorom najvýznamnejšieho ikonopisného kódexu *Hermeneia* (1730-1734), zbierky predpisov, ako maľovať ikony.

¹⁵ Detailný opis ikonografie úvodného vyobrazenia pozri Lach, „*Imago Vitae Monasticae*,“ 98.

¹⁶ *Schematismus* 1883, 8.

tvrdzuje to i záver diela, ktorý môžeme považovať za prílohu v podobe prvej z Bazilových homílií o pôste. Autor ju umiestňuje hneď za časťou, ktorá je venovaná samotnej Bazilovej osobnosti a jeho životu.

3. Pramenné inšpirácie pre vznik asketického spisu

3.1. Literárne pramene jednotlivých autorov

Ako sme spomenuli, dielo *Imago vitae monasticae* je výnimočné nielen svojou štruktúrou. Autor v ňom uplatňuje špecifické metodologické postupy. Už pri prelistovaní si môžeme všimnúť množstvo odkazov citovaných v jeho celom priebehu buď priamo v texte, alebo na margináliách. Pramenný materiál, z ktorého Bazilovič čerpal, môžeme rozdeliť na tri základné okruhy.

Najpočetnejšiu skupinu tvoria odkazy na diela jednotlivých autorov, prevažujú však spisy gréckych i latinských cirkevných Otcov. Súčasťou tohto aparátu sú aj mnohé diela o životoch pustovníkov i diela iných nekresťanských autorov. V citovaní cirkevných Otcov Bazilovič nerobí rozdiely, práve naopak, cituje súčasne východných i západných. Uplatňuje tak zaujímavý prístup, prostredníctvom ktorého máme možnosť sa na mnohých miestach stretnúť s doslova paralelným uplatňovaním myšlienok cirkevných Otcov. Dominujú však pochopiteľne východní Otcovia. Širokým záberom zvolených latinských i gréckych prameňov sa Bazilovič preukázal ako odborník a dobrý znalec oblasti asketiky.

V určovaní prameňov od jednotlivých autorov zachovávame jednotlivé diela v latinskom origináli. Ak máme k dispozícii preklad diela v slovenčine, uvádzame ho v zátvorke za latinským originálom, napr. Ján Klimak – *Scala paradisi* (Rebrík do raja), Bazil Veľký – *Regulae fusius tractatae* (Obširne pravidlá). Tu treba spomenúť, že v čase písania diela Bazilovič čerpal z edície cirkevných Otcov od Caesareho Baronia,¹⁷ na ktorého sa v texte aj explicitne odvoláva. Bazilovič pri písaní svojho diela potvrdil tiež dobrú znalosť vo svojej dobe moderných latinských autorov. Cituje historické práce novovekých autorov, napríklad vo štvrtej časti diela, v ktorej sa venuje osobnosti a životu sv. Bazila Veľkého, cituje popri Baroniovi i jezuitského historika a hagiografa Jeana Bollandu.¹⁸ Cituje tiež z diela *Annales Capucinatorum* (Anály kapucínov) od Zachariáša Boveria zo Saluzza.¹⁹

Bazilovič sa vo svojom diele pochopiteľne najviac odvoláva na sv. Bazila Veľkého. Najviac cituje jeho *Regulae fusius tractatae* (Obširne pravidlá)²⁰ a *Regulae brevius tractatae* (Krátke pravidlá),²¹ uvádza tiež Bene-

¹⁷ Cf. Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 71, 90, 102, 116, 126, 146, 157, 161.

¹⁸ Cf. Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 157.

¹⁹ Cf. Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 26, 66.

²⁰ Cf. Basilius Magnus, *Regulae fusius tractatae*, PG 31, 889-1052.

²¹ Cf. Basilius Magnus, *Regulae brevius tractatae*, PG 31, 1080-1305.

diktovu *Regulu*.²² Odvoláva sa tiež na Bazilove *Constitutiones asceticae* (Mníšske konštitúcie)²³ a v závere diela je pridaná *De jejunio homilia I.* (Homília I. o pôste)²⁴ od spomenutého autora. Hojné zastúpenie v diele majú Bazilove *Epistolae* (Listy). Dokonca v piatej kapitole štvrtej časti Bazilovič uvádza i kompletne znenie Bazilovho *Listu XXII*,²⁵ v ktorom píše o dokonalosti mníšskeho života. Autor cituje konkrétne z týchto Bazilových listov: *Epistola I alias juxta novum ordinem*, II, VIII, XV, XIX, XXII, XXIII, XXXVI, XXXVII, LXXXI, XCIII, CXCIX, CCIV, CCVII, CCVIII, CCIX, CCX, CCXXIII, CLXIX, *Epistola ad Chilonem*, *Epistola ad virginem lapsam* a *Epistola juxta ordinem antiquum*. Ďalšími citovanými dielami, ktoré sa v Bazilovičovom spise frekventovane objavujú, sú: *De spiritu sancto* (O Svätom Duchu), *De virginitate*, *Ad Caesariam Patriciam* (*De communionem*), *Admonitio ad filium spiritualem*, *Principium proverbiorum* a *Homilia in Psalmum 114*. V myšlienkach o panenskom i manželskom spôsobe života čerpá najmä z diela *De renuntiatione saeculi, seu de abdicatione rerum*.²⁶

Autor cituje aj sv. Jána Klimaka, ktorého autorita je viditeľná i v tom, že byzantská cirkev slávi jeho pamiatku na štvrtú pôstu nedeľu, čím vyjadruje to, že Klimak je považovaný za popredných učiteľov spirituality a askézy.²⁷ Používa najmä už spomenuté dielo *Scala paradisi* (Rebrík do raja).²⁸

V diele nájdeme aj odkazy na spisy Jána Zlatoústeho, konkrétne jeho *Homilia in Marcum*, *Homilia de S. Joanne Baptista* a *Adversus Vituperatores Vitae Monasticae Libri III*.

Veľmi často cituje aj nasledovné diela Efréma Sýrskeho: *Sermone ad pietatem exercendam*, *Adhortatio I Anachoretarum*, *Homilia de festis*, *Sermo de variis tormentis inferni* a *De vita spirituali*. Bazilovič cituje aj jeho ďalšie dve diela *Paraenesis* a *Sermo de oboedientia*.

Bazilovič sa na vysvetľovanie viacerých skutočností ohľadom praktického mníšskeho života odvoláva na Jána Kasiána a jeho diela *De coenobiorum institutis Libri XII*²⁹ a *Collationes patrum*.³⁰

Dôležitými pre Baziloviča sú pramene od Hieronyma. Konkrétne cituje jeho *Epistolae* (Listy) IV, VIII, IX, XIII, XVI, XXII, XIV, *Ad sanctam Demetriadem Virginem* a *Ad Sanctam Paulam de obitu filiae Monialis Blaesilae*. Ďalším citovaným dielom je tiež *Vita sancti Hilarionis*.

²² Cf. Benedictus Nursinus, *Regula*, PL 066, 0215-0932D, 0480-0547.

²³ Cf. Basilius Magnus, *Constitutiones asceticae*, PG 31, 1321-1428.

²⁴ Cf. Basilius Magnus, *Homilia de jejunio I*, PG 31, 171.

²⁵ Cf. Basilius Magnus, *Epistola XXII. de perfectione vitae monasticae*, PG 32, 287-294.

²⁶ Cf. Basilius Magnus, *De renuntiatione saeculi, seu de abdicatione rerum*, PG 31, 648C-652D.

²⁷ Cf. Ventura, *Spiritualita* 2-3, 58.

²⁸ Cf. I. Climacus, *Scala paradisi*, PG 88, 633-1164.

²⁹ Cf. I. Cassianus, *De coenobiorum institutis Libri XII*, PL 49, 53-476.

³⁰ Cf. I. Cassianus, *Collationes*, PL 49, 477-1328.

Z latinských Otcov ďalej vo veľkej miere cituje aj Tertuliána. Okrem diela *De corona militis*³¹ cituje aj jeho diela *Liber de spectaculis* a *De cultu mulierum*.

Autor sa odvoláva aj na Augustínove *Confessiones* (Vyznania), ďalej na výklady k žalmom: *In Psalmum 43 ennaratio* a *In Psalmum 132 ennaratio*. Cituje tiež diela *Regula ad seruos Dei*, *Sermones 50 de diversis*, *Epistola CXIX* a *Contra faustum*.

Bazilovič sa vo svojom diele často odvoláva na dôležité historické pramene. Cituje dielo *Byzantina historia* (Byzantské dejiny) od Nikefora Gregora.³² Často sa odvoláva na Euzébiove *Historia ecclesiastica* (Cirkevné dejiny)³³ a tiež na dielo *Demonstratio evangelica*.

Okrem spomenutých historických a teologických spisov cirkevných Otcov a kresťanských spisovateľov dáva priestor v častiach o filozofickom živote aj Marcovi Aureliovi a jeho dielu *Ad se ipsum*³⁴ (Hovory k sebe samému) a tiež listom *Epistola ad Epesipum Nepotem*, *Epistola Anchorsidis ad Cræsum* a *Epistola ad Pollionem Athenis*.

V spise sa objavuje aj Tomás de Jesús³⁵ s dielom *Commentaria cum ad Monasterium de statu Monachorum*. Bazilovič si pomáha aj myšlienkami z *Homilia de cura pastorali* od pápeža Leva IV.

Autor ďalej vo svojom spise cituje nasledovné pramene:

Gregor Nysský – *Homilia In Baptismum Christi, Vita S. Macrinæ*

Gregor Veľký – *Moralia*

Gregor Nazianský – *Oratio de sancto Basilio, Homilia ad virginem, Epistolae VI, CCI*

Atanáz – *Vita sancti Antonii, Apologia ad Constantium*

Teodoret z Cyru – *Sermo de charitate*

Ján Damaský – *Vita sanctorum Barlaam et Josaphat*

Paulinus – *Epistola ad Alenthium, Epistola III ad Severum*

Dorotej – *Doctrinae diversae, Institutiones*

Cyprián – *Liber de disciplina et de habitu virginum, Liber de moralitate*

Dionýz Areopagita – *De ecclesiae hierarchia*

Ambróz – *Expositio in Psalmum 118, Libri de virginibus*

Paládius – *Vita Pauli Leontii*

Leontius – *De vita sancti Joannis Eleemosinarii*

³¹ Cf. Q. Tertullianus, *De corona militis*, PL 2, 0160-0220.

³² Byzantský polyhistor (1295-1359/1360).

³³ Cf. Eusebius Caesariensis, *Historia ecclesiastica*, PG 20, 645A-646A.

³⁴ Cf. Dalfen.

³⁵ Narodil sa v meste Baeza v južnom Španielsku (1564-1627). Bol členom Rádu bosých karmelitánov (*Ordo Fratrum Discalceatorum Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmelo*, skr. OCD) a založil karmelitánske pustovne. Tvoril na poli mystickej teológie.

Salvianus – *Liber de gubernatione Dei*

Metafrastes – *Vita sancti Danielis Sytlitae, De patientia et de poenitentia, De perfectione*

Porfírius – *De abstinentia ab esu animalium*

Cyprián – *De disciplina et de habitu virginum*

Bernard z Clairvaux – *Liber de praecepto et dispensatione*

3.2. Ekumenické koncily a miestne cirkevné synody

Ďalším dôležitým prameňom pre Baziloviča sú ekumenické koncily a miestne cirkevné synody, ktoré cituje za každou dôležitou myšlienkou. Ich umiestnením tak potvrdzuje svoje tvrdenia a dáva im váhu. Kvôli prehľadnosti, z čoho Bazilovič čerpá, na tomto mieste uvádzame všetky spomenuté koncily, na ktoré sa autor vo svojom spise odvoláva, pričom citujeme vybrané miesta z diela. Udávame odkazy spomenuté nielen priamo v texte, ale i na margináliách. Najčastejšie ich však Bazilovič cituje priamo v texte a v niektorých prípadoch cituje aj ich konkrétne kánony. Spomenuté koncily a cirkevné synody, ktoré nie sú v texte či na margináliách uvedené v plnom znení, rozpisujeme. Zápisy sú roztriedené systematicky podľa jednotlivých častí Bazilovičovho spisu. Za každým zápisom nasleduje aj konkrétna strany, resp. strany, kde v texte sa daný odkaz vyskytuje.

Bazilovič cituje nasledovné ekumenické koncily a miestne cirkevné synody:

Prvá časť

I. „[...] *Concilii Meldensis Anno Domini 845. celebrati [...]*,” s. 6 – Koncil v Meaux, 845.

Druhá časť

II. „[...] *Sexta synodus generalis [...]*,” s. 27; 30 – Šiesta generálna synoda / Tretí konštantínopolský koncil;

III. „[...] *Tridentinum Concilium [...]*,” s. 31; 42 – Tridentný koncil;

IV. „[...] *In Oxoniensi Concilio A. D. 1222. celebr. in Anglia [...]*,” s. 31 – Synoda v Oxforde, 1222;

V. „[...] *In Concilio Triburiensi An. 895. celebrato [...]*,” s. 31 – Synoda v Trevíri, 895;

VI. „[...] *Concilium Aquisgranense A. D. 817 [...]*,” s. 43 – Synoda v Aachene, 817;

VII. „[...] *Concilium Londoniense II. A. D. 1127 [...]*,” s. 43 – Druhý westminsterský snem, 1127;

VIII. „[...] *Concilii Lateransis [...]*,” s. 44 – Lateránsky koncil;

- IX. „[...] *Concilium in Anglia A. D. 1075. celebratum* [...]“ s. 65 – Synoda vo Westminsteri, 1075;
X. „[...] *In Oecumenico Concilio VII. seu Niceno II* [...]“ s. 72; 111; 159; 160 – Druhý nicejský koncil;
XI. „[...] *Turonensis quoque Concilii secundum* [...]“ s. 73 – Druhá synoda v Tours;
XII. „[...] *Concilium Aurelianum I.* [...]“ s. 74 – Synoda v Orleáns;
XIII. „[...] *Synodus Ratisbonensis sub sancto Bonifacio habita* [...]“ s. 74 – Synoda v Regensburgu;
XIV. „[...] *Synodus Augustana* [...]“ s. 74 – Synoda v Auguste.

Tretia časť

- XV. „[...] *Oecumenico Concilio VI.* [...]“ s. 84 – Konštantínopolský koncil / Trulánsky snem, 692;
XVI. „[...] *Concilium Carthaginense IV.* [...]“ s. 85 – Štvrtá synoda v Kartágu;
XVII. „[...] *Concilium Lubdunense II-dum* [...]“ s. 85 – Druhý lyonský koncil;
XVIII. „[...] *In Laodicensi Concilio Cp. 15.* [...]“ s. 88 – Laodicejská synoda, Frígia, Malá Ázia, 364;
XIX. „[...] *Concil. Altisiodorensis Can. 33. & 101.* [...]“ s. 90 – Synoda v Auxerres, Francúzsko, 585;
XX. „[...] *Concil. Turon. 3. Cap. 50. A. D. 813. Clem. ne in agro §. Sanct. Lib. 3. titto.* [...]“ s. 91 – Tretia synoda v Tours, 813;
XXI. „[...] *Concil. Constantin. A. D. 692* [...]“ s. 102 – Štvrtý konštantínopolský koncil, 692;
XXII. „[...] *In sexto Concilio Oecumenico* [...]“ s. 113 – Šiesty ekumenický koncil;
XXIII. „[...] *Concilio Toletano VIII. A. D. 633* [...]“ s. 127 – Ôsma synoda v Tolede, [653];
XXIV. „[...] *Concilio Toletano XII. A. D. 681* [...]“ s. 127 – Dvanásta synoda v Tolede, 681;
XXV. „[...] *Synoda Moguntina* [...]“ s. 127 – Synoda v Mainzi;
XXVI. „[...] *Synoda Rhemenensis* [...]“ s. 127 – Synoda v Remeši;
XXVII. „[...] *Synoda Parisiensis* [...]“ s. 127 – Synoda v Paríži;
XXVIII. „[...] *Synoda Lateranensis* [...]“ s. 127 – Lateránsky koncil.

Štvrtá časť

- XXIX. „[...] *Concilio Antiocheno* [...]“ s. 133 – Antiochijský koncil;
XXX. „[...] *Concilium Constantinopolitanum V.* [...]“ s. 162 – Piaty konštantínopolský koncil;
XXXI. „[...] *Concilii VI. Constantinopolitani contra Monothelitas habiti* [...]“ s. 162 – Šiesty konštantínopolský koncil;

XXXII. „[...] *Concilium VII. Oecumenicum A. D. 787. Nicææ contra iconoclastas celebratum* [...]“ s. 163 – Siedmy ekumenický koncil / Druhý nicejský koncil, 787.

3.3. Sväté písmo

Bazilovič sa pochopiteľne neustále odvoláva aj na Sväté písmo. Jednotlivé pasáže cituje priamo, v mnohých prípadoch dané pasáže parafrázuje. V tomto prehľade uvádzame všetky citované miesta z Písma, ktoré Bazilovič použil priamo v texte i na margináliách. Niektoré pasáže v originálnom prameni neboli označené, a tak ich pre kompletnosť textu doplníme do zátvoriek. Vulgáta bola východiskom viac menej pre všetky citácie zo Svätého písma. Pre preklad citácií zo Svätého písma používame katolícky preklad. Niekedy ide o presné citácie originálneho latinského textu, niekedy len čiastočné. Aj v tomto ohľade si môžeme všimnúť, že Bazilovič vyvážene cituje Starý i Nový zákon. Zo Starého zákona prevažuje Kniha žalmov, z Nového zákona Evanjelium podľa Matúša a Prvý list Korinťanom.

Bazilovič cituje nasledovné pasáže zo Svätého písma:

Vetus Testamentum

<i>Liber Genesis</i>	2, 17 / 3, 17 [-18] / 5, 33 / 9, 3 / 9, 20 [-21]
<i>Liber Exodus</i>	16, 3 / 20, 10 / [24, 12-18] / 32, 6
<i>Liber Leviticus</i>	19, 27 / 21, 5
<i>Liber Numeri</i>	14, 37
<i>Liber Iudicum</i>	13, 14
<i>Liber I Regum</i>	17, 1 / 19, 8
<i>Liber II Regum</i>	4, [8-10] / 6, 2 / 6, 10
<i>Liber Iob</i>	[31, 1]
<i>Liber Psalmorum</i>	[25, 17] / 25, 20 / 36 (37) / (39) 40 / [54 (55), 7] / 63 (64), 2 / [72 (73), 22-23] / 77, 25 / 80 (81), 4 / 104 (105), 37 / 118, 120 / 118 (119), 148 / 118 (119), 164 / 132 (133)
<i>Liber Proverbiorum</i>	6, 27 [-29]
<i>Liber Ecclesiastes</i>	9, 8
<i>Liber Lamentationum</i>	[3, 27]
<i>Liber Danielis</i>	10, 2 [-3]
<i>Liber Ionæ</i>	[4, 3]
<i>Liber Ecclesiasticus</i>	13, 20 / [19, 2] / 32, 24

Novum Testamentum

<i>Evangelium secundum Matthaeum</i>	[3, 17] / 4, 2 [-4] / 5, [3] / 6, 16 [-17] / 9, 12 / 9, 28 / 10, 10 / 10, 38 / 11, 11 / 15, 26-27 / 16, 24 / [18, 20] / [19, 10-12] / 19, [21] 19, 27 / 23, [2-3] / [23, 4] /
<i>Evangelium secundum Lucam</i>	12, [35] / [14, 26] / [16, 19-31] / 18, 1 / [19, 22]
<i>Evangelium secundum Ioannem</i>	[1, 42] / [6, 37] / [6, 38] / 14, 23 / 21, [21-22]
<i>Actus Apostolorum</i>	[3, 6] / 4, 32 / [5, 1-11] / [10, 1-32]
<i>Epistula ad Romanos</i>	13, 1-2 / 14, 21
<i>Epistula I ad Corinthios</i>	7, 5 / 7, 24 / [1] 7, 34-35 / 11, 14 / [12, 12] / [1] 13, 5 / 14, [20]
<i>Epistula II ad Corinthios</i>	[4, 10] / 4, 16 / 11, 27 / 12, 2 / 12, [10]
<i>Epistula ad Colossenses</i>	[3, 5] / 3, 16
<i>Epistula II ad Thessalonicenses</i>	3, 8
<i>Epistula I ad Timotheum</i>	[2, 8] / [4, 4-5] / 6, 8 / 6, 10
<i>Epistula ad Hebraeos</i>	3, 17 / 6, 4 / 11, [37-38]
<i>Epistula Iacobi</i>	[1, 15] / 5, 6 [-7]
<i>Apocalypsis Ioannis</i>	14, 3-4

4. Teologické a jazykové príklady stretu

východnej a západnej teológie v diele *Imago Vitae Monasticae*

Asketický spis *Imago vitae monasticae* je svedectvom grécko-slovan-
 skej mníšskej duchovnej a vzdelanostnej tradície na území, kde domino-
 vala latinská tradícia a vzdelávanie. Vzťah dvoch kultúrnych okruhov,
 Východu a Západu, možno v diele sledovať aj na viacerých teologicko-
 -jazykových príkladoch. Práve táto skutočnosť nám popri historickom
 a lingvistickom výskume diela otvára ďalšie možnosti výskumu práve
 na poli terminológie. Na viacerých miestach si možno všimnúť okrem
 iného aj to, ako autor interpretuje jednotlivé skutočnosti pomocou zá-
 padnej náboženskej terminológie. Paralelne však pri nej uvádza aj ter-
 míny východnej cirkvi. Nami excerptované príklady z diela uvádzame
 najskôr v latinskom origináli. Za nimi nasleduje náš preklad. Jednotlivé
 príklady doplníme o lokáciu v nami skúmanom prameni. Popri kul-
 túrnych osobitostiach upriamujeme pozornosť aj na mapovanie „nela-

tinských“ lexém prítomných v diele. Bazilovič ich v diele aplikuje buď samostatne, alebo paralelne s latinským ekvivalentom.

I.

Systematicky koncipovaný asketický spis ponúka v jednotlivých častiach rôzne reálie. Hneď úvodnú časť diela, proporčne najkratšiu, Bazilovič venuje krátkym dejinám mníšstva a predstavuje tiež základné termíny späté s mníšskym prostredím. Konkrétne vo štvrtej kapitole vysvetľuje samotné pomenovanie „mních“. Autor predstavuje jeho používanie na Východe a na Západe.

Hæc vox „Monachus“ tardius, nempe sæculo tertio, primum ubique innotuit, vitæ tamen Monasticæ institutum jam antea fuit. **In Oriente** citius propagatum est, **Romæ** vero usque ad sancti Athanasii tempora ignorabatur, ut ait sanctus Hieronymus. Originem vocis hujus sanctus Augustinus exponens Psalmum 132: ita deducit: „Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum.“ Iste dulcis sonus, inquit, Monasteria peperit; ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in unum concupiverunt.³⁶

Slovo „mních“ prvýkrát zaznelo až v treťom storočí, aj keď asketický spôsob života existoval už skôr. Na **Východe** sa mníšstvo šírilo intenzívnejšie, kým v **Ríme** bolo takmer neznáme až do čias sv. Atanáza, ako hovorí sv. Hieronym. Sv. Augustín odvodzuje pôvod tohto slova, keď v 132. žalme vykladá: „Hľa, aké je dobré a milé, keď bratia žijú pospolu.“³⁷ Dodáva: „Toto ľúbezné znenie dalo vzniknúť kláštorom. K tomuto zneniu boli povzbudení bratia, ktorí túžili byť v jednote.“³⁸

Bazilovič sa venuje aj samotnému pôvodu slova „mních“, keď etymologickú interpretáciu podopiera argumentmi Kasiána. Konkretne cituje z jeho diela *Collationes patrum*.

Cassianus de hoc nomine loquens, ait: **Monachos a singulari, & solitaria vita nominatos.**³⁹

Sv. Kasián toto pomenovanie odvodzuje, keď hovorí, že **mnísi boli pomenovaní podľa neobvyklého života, ktorý trávili v samote.**

II.

V prvej časti v siedmej kapitole má autor v úmysle oboznámiť so životným štýlom pôvodných mníchov. Popri modlitbe a pôste hovorí

³⁶ Basilovits, *Imago vitæ monasticæ*, 12-13.

³⁷ Ž 133, 1.

³⁸ Cf. A. Augustinus, *In Psalmum 132 Enarratio. Sermo ad plebem*, PL 37, 1729-1736.

³⁹ Basilovits, *Imago vitæ monasticæ*, 13.

o mníšskych príbytkoch. Nasledujú konkrétne vysvetlenia, kde nachádzame k nim príslušné grécke termíny: *coenobium*, *monasterium* a *laura*.

Græci Monasticis habitaculis varia Nomina dederunt: *Primo vocant Cœnobium*, nomen hoc ab ipso etymo communis vitæ desumptum propter vitam communem, quam ducebant. Cœnobitæ, ait Cassianus: Secundo, dicunt, & **Monasteria** a Monachorum inhabitatione, Monachus, & Monasterium a Græce vocabulo Monos originem habet. Cœnobium enim est, ubi cohabitantium plurium degit unita communio.⁴⁰

Gréci pomenovali rôzne mníšske príbytky. Prvé nazývajú „**cenóbiu**m“. Tento názov vznikol z etymológie slov „spoločný život“ a kvôli spoločnému životu, ktorý cenobiti trávili, vykladá Kasián. Druhé nazývajú „**monastiermi**“ podľa mníšskeho príbytku. Slová „mních“ a „monastier“ majú svoj pôvod v gréckom slove *monos*. Cenóbiu je teda miesto, kde žije jednotné spoločenstvo viacerých spolubratov.

Inter **Monasterium**, & **Lauram** discrimen est, quia in Monasteriis vivebant, sub uno tecto, & Pastore, qui vero Lauras incolebant, reguntur quidem ab uno Abbate, sed in sejunctis tectis tamquam in tabernaculis. Ita sancti Sabbæ Laura Coellas habebat 150. quæ pulchro ordine in solitudine juxta torrentem constructæ erant; verum usus Laurarum in Urbibus non habet locum.⁴¹

Medzi „**monastierom**“ a „**lavrou**“ je rozdiel v tom, že v monastieroch mnísi žili pod jednou strechou s dušpastierom. Tí, ktorí žili v lavrách, boli pod správou jedného Otca, ale v samostatných príbytkoch tak ako v šiatroch. Lavra sv. Sávu mala takto 150 ciel, ktoré boli vybudované pekne v rade osamote blízko potoka. Lavry naozaj do miest nepatria.

III.

Ústrednými témami druhej časti diela sú samotná formácia mníchov a sľuby poslušnosti, chudoby a čistoty. Autor v druhej kapitole okrem iného hovorí i o období noviciátu. Tu sa môžeme stretnúť s detailnými popismi podmienok, za akých mnísi mohli vstúpiť do kláštora. Vo všetkých prípadoch sa takýmto spôsobom budovala cnosť poslušnosti, ktorej, podľa nášho názoru, Bazilovič prikladal najväčšiu váhu.

Ante initium Novitiatus debebant olim mirabilem subire probationem, vitam Monasticam amplexuri. Tabenneositæ nullum recipiebant ad Mo-

⁴⁰ Basilovits, *Imago vitæ monasticæ*, 24.

⁴¹ Basilovits, *Imago vitæ monasticæ*, 24.

nasterium, qui non prius decem dies, aut plures pro foribus excubans omnium pedibus advolutus ingressum petiisset, ut sic humilitas, patientia, & constantia futuri militis Christi exploraretur. **Quem ritum, etiam Syri observabant**, ut beatus Ephraim scribit sermone ad pietatem exercendam.⁴²

Tí, ktorí sa hodlali zaviazať mníšskemu životu, museli pred noviciátom kedysi podstupovať nezvyčajnú skúšku. V Tabennesi⁴³ neprijali do monastiera nikoho, kto by predtým desať alebo viac dní neprosil o vstup do monastiera, ležiac pritom vonku pred dverami, a padajúc k nohám všetkých, aby sa takto preukázala pokora, trpezlivosť a vytrvalosť budúceho Kristovho vojaka. **Tento zvyk zachovávali aj Sýrčania**, ako píše blažený Efrém v diele *Sermo ad pietatem exercendam*.

Hunc ipsum morem pro Monasterio expectandi sanctus Benedictus transtulit in Occidentem. Per quatuor, inquit, aut quinque dies foris maneat pulsans, & injurias patienter toleret. Postea sit per paucos dies in cella hospitum, inde ducatur ad cellam Novitiorum, ubi comedat, dormiatque &c. Detur ei Magister. Post duos menses legatur ei regula, & iterum post sex menses, & denuo post quatuor, sicque anno absoluto suscipiatur.⁴⁴

Sv. Benedikt tento spôsob vyckávania pred monastierom preniesol na Západ. Hovorí: „Po dobu štyroch či piatich dní nech ostane klopať pri dverách a nech trpezlivo znáša protivenstvá. Potom nech vytrvá niekoľko dní v hosťovskej cele, neskôr nech je odvedený do cely pre novicov a tam nech je, spí a tak ďalej. Nech sa mu určí novicmajster. Po dvoch mesiacoch nech je mu prečítaná regula, po šiestich znova a ešte raz po štyroch mesiacoch, a tak nech je prijatý po uplynutí jedného roka.“

IV.

Symbiózu učenia cirkevných Otcov, ktorá je prítomná v celom priebehu spisu, možno sledovať aj na príklade obradu mníšskej profesie. Bazilovič sa tejto téme venuje v druhej časti v piatej kapitole. Samotnú kapitolu a hlavnú myšlienku obradu profesie tiež explicitne uvádza zmienením sa o gréckych i latinských cirkevných Otcoch.

Patres Veteres tam Græci quam Latini passim loquuntur de Professione Monastica. Sanctus Basilius ad virginem lapsam, ait: Memento Professionis tuæ, quam Deo professa es, testes & homines, & Angelos habes. Sanctus Ephraim in professione, Angeli Dei adstant, ait, audiunt-

⁴² Basilovits, *Imago vitæ monasticæ*, 31-32.

⁴³ Osada, v ktorej sv. Pachomius založil v roku 323 monastier.

⁴⁴ Basilovits, *Imago vitæ monasticæ*, 32.

que de labiis tuis procedentia verba, vota, & juramenta: sermone ad pietatem exercendam. Idem: Id noveris, frater, quod Angeli in hoc momento voces tuas, & pacta tua, abrenuntiationemque tuam describant, & in cœlis usque ad horribilem illum iudicii diem conservent.⁴⁵

Tak grécki, ako aj latinskí starí Otcovia často hovoria o mníšskej profesii. Sv. Bazil v diele *Epistola ad virginem lapsam* píše: „Pamätaj na svoju profesiu, ako si sľúbila Bohu, ľudia i anjeli sú ti svedkami.“ Sv. Efrém v diele *Sermo ad pietatem exercendam* o profesii hovorí: „Boží anjeli sú prítomní a počúvajú slová, sľuby i prísahy, ktoré vychádzajú z tvojich pier.“ A takisto: „Spoznáš, brat, že anjeli v tejto chvíli opísali tvoje volania, sľuby i tvoje zriekanie a uchovávajú ich na nebesiach až do onoho hrozivého súdneho dňa.“

V.

V častiach o praktickom mníšskom živote, konkrétne v piatej kapitole tretej časti v pasáži o mníšskej tonzúre, sa Bazilovič venuje porovnaniu tradície v nosení brady ako na Východe, tak i na Západe.

Clerus Orientalis barbam alere solet ad exemplum sancti Pauli Apostoli, quem prolixam habuisse barbam traditur. **In partibus Occidentibus** tam inter Clericos, quam inter Monachos consuetudo diversa fuit in barbis. Quidam nutriebant, alii tondebant, alii radebant.⁴⁶

Duchovenstvo na Východe má vo zvyku pestovať bradu podľa vzoru sv. apoštola Pavla, o ktorom sa hovorí, že mal bujnú bradu. **V západnom svete** tak medzi kňazmi, ako i mníchmi panoval rozdielny zvyk v nosení brady; jedni si ju pestovali, druhí strihali, iní holili.

VI.

Bazilovič tiež porovnáva zvyk v súvislosti so slávením eucharistie, ktorý zachovávali v Ríme a tiež v Palestíne, Mezopotámii, Ponte i v Kapadócii.

Primi Christiani quotidie communicabant: Si quotidianus est panis, inquit sanctus Ambrosius, cur post annum illum sumis? accipe quotidie. **De Romanis sanctus Hieronymus ait:** Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper, nempe omnibus diebus, Christi Corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probro, unus quis enim in suo sensu abundet. „Monachis olim vehementer suadebatur quotidiana Communio; qui enim se ab ea procul amovet, Deus quoque procul ab eo [des-

⁴⁵ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 43-44.

⁴⁶ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 114.

cendit].“ **Crescente postea numero Monachorum sub sancto Antonio, & Pachomio** quotidiana fratrum Communio etiam cessavit, & non nisi primo, & ultimo Hebdomadis die, dicti fratres communicabant. „**Id ipsum de Monachis Palestinæ, & Mesopotaniæ tradit Cassianus.**“ **De Ponti, & Cappadotiæ scribit sanctus Basilius:** Nos, inquit, quater singulis hebdomadibus communicamus Dominica die, quarta die, in Parasceve, & Sabbato; aliis item diebus, si sancti alicujus memoria recolatur. Ad Cæsariam Patriciam (de commun.).⁴⁷

Prví kresťania prijímali každodenne. Sv. Ambróz sa pýta: „Ak je chlieb každodenný, prečo ho prijímaš raz do roka? Prijímaj každý deň.“ **O Rimanoch sv. Hieronym hovorí:** „Viem, že v Ríme bol taký zvyk, že veriaci vždy, totiž denne, prijímali Kristovo telo, čo nevyčítam, ani neschvaľujem, lebo každý totiž oplýva vlastnou mienkou. Kedysi sa mníchom dôrazne odporúčalo denné prijímanie. Kto sa od neho ďaleko odpútal, Boh sa od neho tiež vzdialil.“ **Po tom, ako neskôr za sv. Antona a Pachomia vzrástol počet mníchov,** utužilo sa aj každodenné prijímanie bratov. Bratia tak prijímali nielen v prvý a posledný deň v týždni. **To isté vykladá Kasián o mníchoch v Palestíne a Mezopotámii. Sv. Bazil píše o mníchoch v Ponte a Kapadócii** v diele *Epistola Ad Cæsariam Patriciam de communione*: „My prijímame každý týždeň štyrikrát, a to v nedeľu, stredu, piatok a v sobotu. Aj v iné dni, ak sa pripomína pamiatka na nejakého svätca.“

VII.

V tretej časti, v ktorej sa Bazilovič venuje praktickým otázkam súvisiacim s mníšskym životom, sa v tretej kapitole zmieňuje o stravovaní a o rôznych pôstoch, ktoré v mníšskom svete zohrávali dôležitú úlohu. Opisuje nielen jednotlivé pokrmy, ktoré mnísi užívali, ale aj presné množstvá, ktoré museli zachovávať. Autor tu cituje dve veľké osobnosti mníšskeho života, sv. Benedikta a sv. Bazila Veľkého.

Infensiores ventri hostes panem non libris, sed unciis ponderabant, sanctus Macarius Alexandrinus cujusdam Monachi unam tantum panis libram per diem manducantis volens abstinentiam transcendere; quinque solum unciarum frustillum comedere solebat quovis die.“ Libra vero continet 12. uncias, qualem libram **sanctus Benedictus per diem suis Monachis præscripsit:** „Panis libra, inquit, una per diem, sive semel, sive bis comedatur.“ Multi solis oleribus, leguminibus, fructibus, aut radicibus absque pane vitam ducebant. Antiochus Eremita referente Georgio Præsbytero 30. annis panem non gustavit contentus crudis

⁴⁷ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 89-90.

oleribus cum sale, & aceto, vinum, & oleum a 60. annis ignorabat.“ Et omnis multitudo Monachorum circa Jordanis solis victitabat oleribus, & dactylis. **Sanctus Basilius in cibum sumsit olerum folia, escam pauperimorum:** Ciborum nostrorum, inquit optimi quibus affluimus, herbarum folia sunt cum pane asperrimo (Epist. juxta novum ordinem 41. alias juxta veterem 208. & 209. ad Julian. Apostat.) Unde sanctus Joannes Eleemosinarius: „Quanti, inquit, desiderant saturari de foliis olerum, quæ projiciuntur de coquina mea?“ Sic sanctus Macarius per quadragesimam cibavit se solis brassicæ foliis crudis, quæ dumtaxat diebus Dominicis accipiebat.“⁴⁸

Rozhorčenejší odporcovia pahlnosti nemerali chlieb na libry, ale na uncie. Sv. Makarius Alexandrijský chcel prekonať zdržanlivosť jedného mnícha, ktorý jedával na deň len jednu libru chleba, a tak každý deň zvykol jesť iba malý kúsok chleba z piatich uncí. Libra pozostáva z dvanástich uncí. Jednu takúto libru na deň **sv. Benedikt nariaďoval svojim mníchom:** „Libra chleba, jedna na deň, nech sa je alebo naraz, alebo na dvakrát.“ Mnoho z nich žilo bez chleba, len zo zeleniny, strukovín, ovocia a z korenkov. Podľa správ Georgia presbytera nechutnal sv. Antiochus Eremita chlieb tridsať rokov a uspokojil sa so surovou zeleninou so soľou a octom. Od šesťdesiatich rokov tiež nepoznal víno a olej. Aj celý zástup mníchov okolo Jordánu žil len zo zeleniny a datlí. **Sv. Bazil v jedle požíval zeleninové listy, pokrm najbiednejších.** V dielach *Epistola juxta novum ordinem XLI. alias juxta veterem CCVIII. a CCIX. ad Julianum Apostatam* vysvetľuje: „Z našich pokrmov sú najlepšie tie, ktorými oplývame, a to sú listy bylín a pretvrdý chlieb. Sv. Ján Almužník dodáva: „Kofkí túžia po tom, aby sa nasýtili zeleninových listov, ktoré sú z mojej kuchyne vyhadzované?“ Tak sa sv. Makarius počas štyridsaťdňového pôstu sýtil len surovými kapustnými listami, ktoré jedával iba v nedeľu.“

VIII.

Ďalšiu súčasť praktického života mnícha predstavuje mníšsky odev. Vo štvrtej kapitole tretej časti autor paralelne uvádza príklady aj pri opise mníšskeho odevu a jeho jednotlivých častí. Konkrétne v tomto prípade použil najprv grécky výraz, ktorý dopĺňa o latinský ekvivalent.

Habemus autem **Analabum**⁴⁹ (seu **scapulare**⁵⁰) hic Analabus in modum crucis ponitur, super humeros nostros, id est, signum crucis gestamus in humeris nostris juxta illud: Tolle crucem tuam & sequere me.

⁴⁸ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 92-93.

⁴⁹ Slovo zaznamenáva Barta, *Glossarium*, 30 a Du Cange, *Glossarium: Vestis monasticae species, vulgo Scapulare*. Dostupné na: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>.

⁵⁰ Slovo zaznamenáva aj Du Cange, *Glossarium: ...vestis, scapulas tantum tegens. Vestis apostolica instar crucis...*

Máme aj **náplecník (škapuliar)**. Ten si kladieme cez plecia v tvare kríža. Nosíme teda znak kríža na našich pleciach podľa: „Vezmi svoj kríž a nasleduj ma.“⁵¹

IX.

V prvej časti v siedmej kapitole sa v texte stretáme s paralelným vysvetľovaním viacerých pojmov. V diele Bazilovič paralelne pri sebe tiež uvádza pomenovanie predstaveného kláštora – *archimandrita / abbas*:

*Abbates communiter Archimandritæ nominati sunt.*⁵²

Celkovo je možné skonštatovať, že v texte spisu sa striedavo vyskytuje paralelné zamieňanie gréckych i latinských výrazov, napr. *ecclesia – templum, eucharistia – communio, presbyter – sacerdos*. Bazilovič v tomto nerobí rozdiely. Za pozornosť však v tejto súvislosti stojí fakt, že náš autor postupuje stereotypne v používaní termínu monastier (*monasterium*). Je preto zaujímavé, že v celom diele nenájdeme napr. termín *claustrum*, resp. jeho variant, nakoľko v asketickom spise nie sú prítomné len prvky typické pre východné mníšstvo, na druhej strane termín monastier predstavuje len východný kláštor. To môže svedčať o tom, že aj keď Bazilovič písal „obraz“ mníšskeho života, priklonil sa k termínu, ktorý mu bol blízky a následne ho bez rozdielu uplatňoval v celom spise.

V asketickom spise nachádzame i špecifické termíny, ktoré Bazilovič použil pri interpretácii jednotlivých pojmov:

I.

Ξηροφαγία (*Xerophagia*)

Mnísi najčastejšie dodržiavali tzv. *xerophagiu*. Táto pôstna disciplína dovoľuje len pitie vody a suchú stravu a konzumovať sa môže len chlieb, zelenina a ovocie.⁵³ Práve tento pôst mnísi dodržiavali najčastejšie.

II.

Παιδεραστία (*Paederastia*)

Communiter sancti Patres liberiolem cum pueris conversationem prohibent ob vitium, quod Græci **Pæderastiam** nominant, etiam Monachis infestum. Multi eo ceciderunt, Horrendum dictu, quid frater quidam cum certo Adolescentulo fecerit sub oculis sancti Macarii

⁵¹ Mt 16, 24.

⁵² Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 24.

⁵³ Cf. Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 95: „Sanctissimi tamen viri nec pulmenta accepissent unquam, nisi naturæ imbecillitas Xerophagiam eos dimittere coegisset.“

referente Joanne Subdiacono. Non immerito igitur hortatur Monachum sanctus Ephraim, ut se custodiat, si contingat loqui cum formosis Adolescentulis. Sanctus Dorotheus jubet amicitiam, & colloquia Adolescentulorum fugere, ut amicitiam Diaboli.⁵⁴

Svätí Otcovia súhlasne zakazujú neviazanejšie stýkanie sa s chlapcami, ktoré predstavuje pre mníchov tiež nebezpečný hriech. Gréci to nazývajú *pederastia*. Boli mnohí, ktorí v tomto poklesli. Hrôzostrašné je hovoriť o tom, čo podľa správ Jána Subdiakona akýsi brat robil s istým mládencom pred zrakom sv. Makaria. Plným právom preto sv. Efrém napomína mnícha, aby sa mal na pozore, ak sa mu naskytá príležitosť rozprávať sa so vzhľadnými mládenkami. Sv. Dorotej nabáda vyhýbať sa priateľstvu a rozhovorom s mládenkami ako priateľstvu s diablom.

III.

V tretej časti v šiestej kapitole, v ktorej autor hovorí o trpezlivosti, pokladá práve kláštory za skutočné školy trpezlivosti. V nich totiž mnísi museli často znášať mnohé protivenstvá svojich spolubratov. Bazilovič vníma mnícha ako mučeníka, ktorý s pokorou znáša všetky príkoria. Príkladom takého ponížovania je aj praktika, na ktorej opis si Bazilovič zvolil tiež paralelné uplatnenie. Objavuje sa tu termín *psiathia* (gr. ψιᾶθιον)⁵⁵ vo význame „malé rohožky z trstia.“ Autor pri tomto slove paralelne uvádza aj jeho latinský ekvivalent *storea, -ae, f.*

Alii quidam fratrum interdium veniebant (**Psiathia**) **storeas suas** ante cellam meam excutiebant, & videbam tantam multitudinem cimicum cellam meam ingredientium, ut illos interficiendo superare non possem, erant enim ob calores infiniti.⁵⁶

Niektorí iní z bratov vo dne prichádzali pred moju celu a vytriasali tam **svoje rohožky**. Videl som také veľké množstvo ploštíc, ktoré prenikali do mojej cely, že som ich zabíjaním nedokázal premôcť. Boli totiž kvôli teplu nespočítateľné.

IV.

Vo štvrtej kapitole štvrtej časti, ktorú Bazilovič venuje Bazilovi Veľkému, sa objavuje termín Μιγάδες (*Migades*). Ide o mníchov, ktorí viedli zmiešaný život. Okrem kontemplácie sa usilovali aj o aktívnu pomoc bližným, predovšetkým chudobným.

⁵⁴ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 29.

⁵⁵ Slovo zaznamenáva Du Cange, *Glossarium*, nachádzame aj varianty *psiatium, psyathium*.

⁵⁶ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 120.

...ut **Migades**, segnis non fuit Basilius in promovendis Ecclesiae utilitatibus, laboresque ejus Monasterii finibus non continebantur. „Basilius Ponti Urbes inquit Ruffinus, & rura circumiens, desides gentis illius animos, & parum de spe futura sollicitos, stimulare verbis, & praedicatione succendere.⁵⁷

...ako mnísi, tzv. **migades**, sv. Bazil nezaháľal v presadzovaní záujmov cirkvi a jeho snahy sa neobmedzovali len na hranice kláštora. „Bazil obchádza mestá v Ponte a vidiek, podporuje a kázaním povzbudzuje duše tohto národa, ktoré sú ochabnuté a trochu úzkostlivé v nádeji na budúcnosť,“ hovorí Rufinus.

V Bazilovičovom spise si možno všimnúť aj výskyt hebrejských (aramejských) výrazov. Frekventovanými výrazmi sú *satanas*, *abba*, *sabbatum* a *gehenna*.

Hojné zastúpenie majú v diele predovšetkým grécke výrazy, napr. *angelus*, *baptisma* (lat. *baptismus*), *diabolus*, *diaconus*, *subdiaconus*, *diaconissa*, *evangelium*, *eucharistia*, *laicus*, *papa*, *presbyter*, *presbyterium*, *hegumenus*, *protohegumenus*, *jeromonachus*, *catechumenus*, *synaxis*, *etymon*, *phantasma*, *ependites*, *acrodrya*,⁵⁸ *barathrum*, *anathema*, *psalmodia*, *hypocrita*, *colocynthis*,⁵⁹ *naphtha*,⁶⁰ *oestrus*,⁶¹ *obsonium* (ops-, gr. ὀψώνιοντο),⁶² *clibanus* (gr. κλίβανος).⁶³

Záver

Bazilovičov unikátny asketický spis obsahuje enormné množstvo odkazov na diela latinských i gréckych cirkevných Otcov. Autor sa však prirodzene najviac odvoláva na sv. Bazila Veľkého a vyzdvihuje nielen

⁵⁷ Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 145.

⁵⁸ Hromadný výraz pre všetky druhy ovocia. K tomu pozri Kirsch, 42.

⁵⁹ Jedovatá rastlina s guľovitými plodmi a intenzívne horkou chuťou, ktorá sa tradične používa v medicíne; slúži aj ako okrasná rastlina. K tomu pozri Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 173: „*Quo tempore etiam colocynthide sumpta, erant periclitaturi qui gustarant, ni fuisset jejunatoris prece dissipatum venenum.*“

⁶⁰ Vo význame „živica“. K tomu pozri Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 173: „*Atqui nihil est, quod illam tum flammam sustinere potuisset, quam naphthe, pix, & sarmenta sic alebant, ut ad quadraginta novem cubitos diffusa esset, atque circumjacentia depascens, plurimos Chaldaeos absumperit.*“

⁶¹ Vo význame „neskrotnosť, dravosť, divokosť“. K tomu pozri Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 179: „*Hinc equi insanientes in foeminas fiunt homines, ob oestrum ac furorem quem in animo gignunt deliciae.*“

⁶² Jedlo, ktoré sa je s chlebom. K tomu pozri Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 141: „*...& vigiliae (illa ejus decora, & ornamenta,) & suavissima coena; & obsonium panis, & sal, novum inquam illud condimentum...*“; Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 157: „*Nempe tunicam unam, pallium unum, vigiliam, obsonium, panem, & salem...*“

⁶³ Rímska pec na prípravu chleba. K tomu pozri Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 33: „*Quam illius professionem, ubi Abbas accepit, non cunctatus probare, jubet eum in clibanum, qui coquendis panibus parabatur intrare.*“; Basilovits, *Imago vitae monasticae*, 56: „*Quidam jussus ab Abbate, injecti se ad ardentem clibanum, alter ad Crocodilos accessit.*“

jeho osobnosť, ale v prvom rade nabáda vrátiť sa k pôvodnej myšlienke cenobitského mníšstva, ktoré bolo vlastné práve Bazilovi. Bazilovič týmto dáva prednosť spoločnému mníšskemu životu, ktorý je v protiklade k pustovníckemu životnému spôsobu. Autor si pri interpretácii konkrétnych faktov v značnej miere pomáha vybranými pasážami zo Starého i Nového zákona. Používa aj príklady zo životov mnohých svätcov, púštnych Otcov i ďalších svetských autorov. Ako sme spomenuli, dôležitý prameň pre Baziloviča predstavujú aj ekumenické koncily i miestne cirkevné synody a ich kánony, ktorými podopiera svoje tvrdenia. Môžeme konštatovať, že Bazilovičov zámer poskytnúť akúsi predstavu o podstate mníšskeho života pretavil do spisu, ktorý svedčí o tom, že bol skutočným odborníkom v danej oblasti. Nielen štruktúra diela, ale i široký záber všetkých spomenutých prameňov a využitých zdrojov to jasne potvrdzuje. Podobne ako Bazilovičove veľdiela *Brevis Notitia* a *Explicatio Sacrae Liturgiae* môžeme práve *Imago vitae monasticae* považovať za akési vyvrcholenie na poli asketickej tvorby nášho autora. Bazilovič tak dokázal svoju erudovanosť aj dielom, v ktorom naplno predstavil mníšsky život, a to prostredníctvom latinčiny. Samotná koncepcia a zvolená metodológia môže súvisieť aj s faktom, že Bazilovič pôsobil aj ako pedagóg – profesor, a tak chcel oboznámiť s mníšstvom čo možno najpodrobnejšie. Napokon treba dodať, že práve Bazilovič bol prvým naším autorom, ktorý sa v takej miere venoval mníšstvu, a tak opísal aj jeho jednotlivé detaily. Prostredníctvom vrcholného asketického spisu je možné badať nielen Bazilovičov rozhľad, ale predovšetkým hlboký záujem o mníšsku problematiku.

BIBLIOGRAFIA

- Avenarius, *Byzantská kultúra* = A. Avenarius, *Byzantská kultúra v slovanskom prostredí v VI.-XII. storočí. K problému percepcie a transformácie* (Bratislava 1992).
- Bartal, *Glossarium* = A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae* (Lipsiae 1901).
- Basilovits, *Imago vitae monasticae* = J. Basilovits, *Imago vitae monasticae* (Cassoviae 1802).
- Breza, *Tlačiarne na Slovensku* = V. Breza, *Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996* (Bratislava 1997).
- Dalfen = J. Dalfen (ed.), *Marci Aurelii Antonii Ad se ipsum Libri XII* (Leipzig 1987).
- Doruľa, *Slováci* = J. Doruľa, *Slováci v dejinách jazykových vzťahov* (Bratislava 1977).
- Du Cange, *Glossarium* = Ch. Du Cange et al., *Glossarium mediae et infimae latinitatis* (Niort 1883-1887).
- Kirsch = A. F. Kirsch, *Abundantissimum Cornu Copiae Linguae Latinae et Germanicae Selectum* (Lepzig 1774).
- Laca, „250 rokov od vstupu“ = P. Laca, „250 rokov od vstupu gréckokatolíckeho historika J. J. Baziloviča OSBM do noviciátu a výňatok z jeho latinského historického diela *Brevis Notitia Foundationis Koriathovits*“, *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí II.* (Jaroslav Coranič, Jana Koprivňáková, Peter Šturák eds.) (Prešov 2012).
- Lach, „*Imago Vitae Monasticae*“ = M. Lach, „*Imago Vitae Monasticae*: Prameň východného mníšstva na Slovensku“, *Orientalia et Occidentalia. Slovanská spiritualita a mystika* (Košice 2011).
- Lach, „Juraj Joannikij Bazilovič OSBM“ = M. Lach, „Juraj Joannikij Bazilovič OSBM a jeho rukopis „Z mníšskych pravidiel a nariadení“,“ *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí II.* (Jaroslav Coranič, Jana Koprivňáková, Peter Šturák eds.) (Prešov 2012).

- Lach, „Predstavenie autora diela *Brevis Notitia*“ = M. Lach, „Predstavenie autora diela *Brevis Notitia* Juraja Joannikija Baziloviča OSBM (1742 – 1821),“ *Joanik Bazilovič: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku* (Monika Bizoňová, Jaroslav Coranič eds.) (Prešov 2013).
- Lunterová, „*Adversarii dicunt*“ = B. Lunterová, „*Adversarii dicunt*. Niekoľko postrehov k obhajobe obety svätej omše v diele Juraja Joannikija Baziloviča *Explicatio Sacrae Liturgiae*,“ *J. J. Bazilovič OSBM a M. Lacko SJ. Zborník z medzinárodných konferencií* (Ján Babjak ed.) (Košice 2002).
- Schematismus 1883* = *Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus Catholicorum Dioecesis Munkacsensis ad annum domini 1883* (Ungvarini 1883).
- Šoltés, „Historické poznámky“ = P. Šoltés, „Historické poznámky k jazykovej situácii gréckokatolíkov v 18. a na začiatku 19. storočia,“ *Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15.-19. storočia* (Ján Doruľa ed.) (Bratislava 2002)
- Špidlík, *Mništví* = T. Špidlík, *Spiritualita kresťanského východu IV: mništví* (Velehrad 2004).
- Špidlík, *Spiritualita kresťanského východu* = T. Špidlík, *Spiritualita kresťanského východu I: systematická príručka* (Velehrad 2002).
- Ventura, *Spiritualita* = V. Ventura, *Spiritualita kresťanského mništví 1* (Praha 2006), 2-3 (Praha 2010).
- Zubko, „*Skrutíniá*“ = P. Zubko, „*Skrutíniá* uniatskych presbyterov z roku 1749,“ *Slavica Slovaca 3 Supplementum* (2015).
- Žeňuch, *Medzi Východom a Západom* = P. Žeňuch, *Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku* (Bratislava 2002).
- Žeňuch, Škoviera, *Pramene byzantskej tradície na Slovensku* = P. Žeňuch, A. Škoviera (eds.), *Pramene byzantskej tradície na Slovensku. K výstave z príležitosti Roka kresťanskej kultúry 2010 / Sources of the Byzantine Tradition in Slovakia. An Exhibition Organized within the Year of Christian Culture 2010* (Bratislava 2010).